

YAŞAR KEMAL'İN İNCE MEMED ROMANI İLE SADIK ÇUBEK'İN TENGSİR ADLI ROMANININ KARŞILAŞTIRMASI

SERAP ŞENGÜL *

ÖZET

Sosyal yaşamın her koşulda insanların günlük hayatını şekillendirmede büyük rol oynayan, önemli bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Bir sosyal grubun içinde yaşayan insanlar ve onların davranışları, o toplumsal gruptaki diğer bireyleri etkilediği gibi diğer bireylerin davranışlarından da etkilenir. Belirli bir toplumun içinde yaşayan yazarlar, o toplumun problemlerini eserlerinde işler. Bu nedenle toplumsal yaşam şartları her zaman edebiyata yansımıştır. Bu çalışmada başkarakterleri sosyal adaletsizlikle mücadele eden *İnce Memed* ve *Tengsir* adlı eserlerde, adaletsizliğin altında yatan sebepler üzerinde durulmuştur. Romanların konusu 'haksızlıkla mücadele eden fakir insanların öyküsü' olarak özetlenebilir. Çalışmada iki romanın benzerlikleri üzerinde durulmuştur. Özetle söylemek gerekirse; çalışmanın amacı, ayrı ülke ve farklı kültürlere mensup yazarlar tarafından yazılmış olsalar da iki roman arasındaki benzerlikleri göstermektir. Bu amaca uygun olarak romanlar toplumsal yaşam, adalet anlayışı ve halk anlatıları bakımından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *İnce Memed*, *Tengsir*, aynı özet öyküler, benzer toplumsal koşullar.

* Serap Şengül, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. email: sengul@hotmail.com.

ABSTRACT

It can be claimed that, social conditions are always a significant subject which has played a big role to shape people's daily lives. People who live in a social group and their attitudes effect the all the individuals in the group and they are effected by other people's behaviours, too. Authors who live in a particular societies explain this societies issues in their works. So, this subject has always been in literature.

In this paper, both of two books, *İnce Memed* and *Tengsir* whose main characters struggle injustice, explained the underlying reasons this affort. The subjects of the books can be summarized as 'poor people's who struggle to destroy injustice stories'. In this research paper, there is a comparison of this two books similarities.

In conclusion, the aim of this study is showing the similarities between this two books, also this books are written by authors who are members of different cultures. According to the aim of study, the books are appraised through the social conditions, the understanding of justice and folk tales.

Key Words: İnce Memed, Tengsir, same plots, similar social conditions.

چکیده

بیان اینکه عامل مهمی وجود دارد که برجسته ترین رل را در زندگی اجتماعی انسانها و شکل دادن به زندگی آنها بازی می کند ممکن است. رفتارهای انسان به عنوان عضوی که در یک گروه اجتماعی زندگی می کند همانطور که می تواند افراد دیگر آن گروه را تحت تاثیر قرار دهد به همان شکل می تواند تحت تاثیر رفتارهای دیگر افراد جامعه نیز قرار بگیرد. نویسندگانی که در یک جامعه خاصی زندگی می کنند مشکلات آن جامعه را در آثار خود می آورند بنابراین بازتاب شرایط زندگی یک جامعه را همیشه در ادبیات آن جامعه می بینیم.

در این مقاله شخصیت های اصلی آثار "اینجه ممد و تنگسیر" که موضوع آن مجادله با بی عدالتی است درباره علل بی عدالتی و دلایلی که پشت جریان بی عدالتی وجود دارد بحث می کنند.

GİRİŞ

İnsan doğasının en temel özelliklerinden olan anlatma, kendi yaşadıklarını ya da başkalarından duydukları hikâyeleri diğer insanlarla paylaşma ihtiyacı, en ilkel kavimden en gelişmiş topluma kadar insanın olduğu her yerde söz konusudur. İçinde buldukları toplumsal koşullar birbirinden ne kadar farklı olsa da içgüdüleri, temel maddi ve manevi ihtiyaçları ortak olan bireyler; yaşadıkları olayları hikâyeleştirme yoluyla çevresindeki diğer insanlarla paylaşma yoluna giderler. İnsanlarda var olan bu anlatma içgüdüğü, en küçükten en büyüğe kadar bütün toplumlarda edebiyatın doğmasına zemin hazırlamıştır.

Bireylerin olayları yorumlama biçimlerinde hayata bakış, onu algılayış ve kavrayış şekillerine göre ve kişisel özellikleri, toplumsal şartları ve eğitim durumlarına bağlı olarak bazı farklar olsa da evrensel insan doğasından kaynaklanan benzerlikler de yadsınamaz. Edebiyatın evrenselliğinin bir sonucu olarak birçok toplumun yazınındaki eserlerin özünde ortak konuları işlediği söylenebilir.

Temelde aynı ya da büyük oranda benzer bir olayın anlatılmasına rağmen farklı milletlere ve kültürlere mensup yazarlar, onu değişik kültürel renklerle süsleyerek anlatırlar. Aynı ana konudan hareketle yazılan iki farklı yazara ait eserler, konuyu ele alış biçimi ve kültürel katkılarla birbirinden son derece değişik noktalara vurgu yapabilir. Yaşam üzerine anlatılan aynı hikâye, farklı eksenler üzerinde ilerleyerek ortaya çıkabilir.

Benzer coğrafi, toplumsal ve ekonomik koşullara sahip toplumlarda devlet düzeni ve örgütlenişi, insanların geçim kaynakları, hayata bakış açıları ve yaşamda karşılaştıkları sorunların birbirine benzer olması kaçınılmazdır. Benzer toplumsal koşullarda yaşayan milletlerde bu benzerliklerin edebiyata da yansması olağan bir durumdur.

Modern Türk edebiyatının önemli isimlerinden Yaşar Kemal'in İnce Memed romanı ile modern İran edebiyatının öncü yazarlarından Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanında, benzer süreçlerden geçen iki toplumdaki koşulların yarattığı karakterler bahis konusu edilmiştir. Hak-

sızlığa uğrayan ve hakkını aramak zorunda kalan, bunu yapmaya cesaret ettikleri için de halkın desteğini kazanan ve birer 'halk kahramanı' na dönüşen kişilerin hikâyeleri anlatılmıştır.

Yaşar Kemal'in ikinci romanı olan *İnce Memed*, 1953-54'te Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiş, 1955 yılında kitap olarak iki cilt hâlinde basılmıştır. Yayımlandığı dönemde büyük beğeni toplayan roman, 1956'da Varlık Dergisi'nin düzenlediği yarışmada Varlık Roman Armağanı ile ödüllendirilmiştir. Okurlardan gelen istek doğrultusunda romanı bir seri hâline getiren Yaşar Kemal, dördüncü ciltle seriyi tamamlamıştır. Günümüze kadar kırktan fazla dile çevrilen romanın birinci cildi 1923-33 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Yayımlandığı ülkelerde de okurların beğenisini kazanan roman, 1984 yılında İngiliz aktör ve yazar Peter Ustinov tarafından *Memed My Hawk* (Şahinim Memed) adıyla sinemaya uyarlanmıştır.

Romanın yayımlandığı dönemde Türk okuyucuların büyük beğenisini kazanmasının nedenlerinden birinin, edebi başarısının yanı sıra, köy kökenlilerin içinde yetiştikleri geleneği devam ettirmek istemesi olduğu söylenebilir. Türkiye'de 1950'lerde başlayan şehirleşme, büyük kentlere göçü hızlandırmıştır. Artan nüfus, toplumun üst kesimi ile alt sosyal kesime mensup insanların yaşadığı yerleşim birimleri arasındaki sınırları ortadan kaldırmış ve bu iki ayrı sosyal sınıfın zorunlu olarak birbirine yaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum iki sınıf arasındaki ayrılığı, kopukluğu ve yabancılığı görünür kılmıştır. Köylerden büyük kentlere göç eden insanlar; bir yandan şehir yaşamına uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan kırsaldaki yaşamlarına ve geleneğe özlem duymaya başlamıştır. Bu dönemde kırsaldan gelen insanların beğenileri, köydeki yaşamı ve gelenekleri yansıtan ürünlere yöneliktir. 1960 İhtilâline doğru giden süreçte, devrim düşüncelerinin yayıldığı toplumsal ortamda düzene baş kaldıran bir eşkıyanın hikâyesinin dönemin genel eğilimine uygun olmasının da romanın gördüğü büyük ilginin diğer bir nedeni olduğunu söylemek mümkündür. İnci Enginün bu durumu; "Yaşar Kemal'in hayranları arasındaki köy kökenliler onun geleneği devam ettirmesinden hoşlanmışlar, ihtilâl ortamını hazırlama amacındakiler de eşkıya hikâyelerini ideolojilerine uygun görmüşlerdir." sözleriyle özetlemiştir.

Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanı 1963 yılında yayımlanmıştır. Haksızlığa uğrayan bir adamın hakkını aramak için verdiği mücadelenin anlatıldığı roman, İran'ın tanınmış yönetmenlerinden Amir Naderi tarafından aynı adla sinemaya uyarlanmıştır.

Bu çalışmada haksızlığa uğrayan kahramanların haklarını aramak ve adaleti sağlamak için verdiği mücadelenin anlatıldığı iki roman çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Önce romanların kısa özetleri verilmiştir. Daha sonra iki romanda da kahramanların içinde yaşadıkları toplumsal yaşam koşulları ele alınmış, romanların başkarakterlerini kendi haklarını aramaya mecbur bırakan adalet anlayışı ve her iki eserde de genelin içine yansıtılan halk kültüründen doğan halk anlatıları üzerinde ayrı başlıklar hâlinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genelinde yapılanlar kısaca özetlenmiş, çalışmanın sonucunda ortaya çıkan neticenin, çalışmanın amacına uygun olup olmadığı hakkında bir kanıya varılmasına çalışılmıştır. 'Haksızlığa uğrayan toplumun alt kesimine mensup insanların haklarını aramak için verdikleri mücadele' şeklindeki aynı özet öyküden yola çıkan iki romanın arka planında yer alan unsurlar üzerinde durulmuştur. Böylece romanlarda anlatılan olayların gelişmesine doğrudan veya dolaylı katkı sağlayan toplumsal yaşam, adalet anlayışı ve halk anlatıları gibi konuların ayrıntılı olarak ele alınması ve çalışmanın sonunda da, çalışmanın el verdiği ölçüde, genel bir kanıya varılması amaçlanmıştır.

1. BAHİS KONUSU ROMANLARIN ÖZETLERİ

1.1. YAŞAR KEMAL'İN İNCE MEMED ROMANININ ÖZETİ

Yaşar Kemal'in İnce Memed romanında genel olarak cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal kesimlerdeki köylü-ağa mücadelesi, topraksız köylülerin durumu ve köylülerin bu kötü gidişata son verebilecek birine duydukları ihtiyaç anlatılmıştır.

Memed, Abdi Ağa'nın köylerinden biri olan Değirmenoluk'da anesiyle birlikte yaşayan fakir bir köylü çocuğudur. Abdi Ağa, Memed'i Çukurova'nın dayanılmaz sıcağına ve çakırdikenlerin zulmüne aldır-

madan tarlalarda kendi hesabına çalıştırır ve ona eziyet eder. Bu duruma daha fazla dayanamayan Memed, köyden kaçır ve başka bir köyden olan Süleyman'ın evine sığınır. Süleyman; Memed'e çok iyi davranır, onu öz oğlundan ayırmaz. Memed, Süleyman'ın kendisine yaptığı iyilik karşısında ona minnettar kalır.

Memed, bir gün Süleyman'ın koyunlarını otlatırken farkında olmadan kendi köyünün sınırlarına girer. Bunu gören köylülerden biri vasıtasıyla Memed'in yeri, Abdi Ağa tarafından öğrenilir. Abdi Ağa Süleyman'ın evine gidip Memed'i alır, köye getirir.

Bu olaydan sonra Abdi Ağa, Memed ve annesine daha fazla eziyet etmeye başlar. Bütün köylülerin o seneki ürünlerinden üçte ikisini alırken, onların tarlasındaki ürünün dörtte üçüne el koyar. Kış geldiğinde diğer köylülerden daha kötü duruma düşen Memed ve annesi, Abdi Ağa'dan buğday alabilmek için ellerindeki tek şey olan ineklerini ona satarlar. Bu olay, Memed'in içinde Abdi Ağa'ya karşı beslediği öfkenin artmasına neden olur.

Memed, bir gün arkadaşı Mustafa'yla birlikte köyden çıkıp kasabaya gider. İlk defa kendi köyünden dışarı çıkan Memed, kasabanın büyüklüğünü görünce şaşırır ve dünyanın kendi köyünden ibaret olmadığını anlar. Bu seyahatten sonra kafasında kasabaya kaçma planları yapmaya başlar.

Memed'in çocukluğundan beri büyük bir aşkla sevdiği Hatçe'nin Abdi Ağa'nın yeğenine verilmesi, Memed'in Abdi Ağa'ya olan öfkelerini daha da arttırır. Memed, bir gece Hatçe'yi kaçıtır. Abdi Ağa ve adamları, onların peşini bırakmazlar. Abdi Ağa, iz sürmekte çok başarılı olan eski bir izci Topal Ali'ye onların izlerini sürdürür. Topal Ali, izlerini bulması durumunda Ağa'nın Memed'i sağ bırakmayacağını bildiği için aslında onları yakalamak istemez ama iz sürme tutkusu üstün gelir. Sonunda Memed ve Hatçe'yi bulur. Ağa'nın adamlarıyla çatışmaya giren Memed; Hatçe'nin nişanlısı Veli'yi öldürür, Abdi Ağa'yı yaralar. Bu olaydan sonra Hatçe köye döner, Memed kaçır.

Süleyman'ın evine sığınan Memed, onun aracılığıyla dağa çıkar ve bölgede ünlü bir eşkıya olan Deli Durdu'nun çetesine katılır. Eşkıyalık yaptığı zamanlarda bile halka eziyet etmekten kaçınan Memed, zalim

bir eşkiya olan ve insanlara zulmeden Deli Durdu'nun çetesinden ayrılır ve birkaç arkadaşıyla birlikte kendi çetesini kurar. Adaleti ve halkın hakkını koruyan bir eşkiya olması sayesinde Memed'in ünü kısa sürede yayılır.

Bu arada Abdi Ağa, Veli'yi Hatçe'nin vurduğunu söyleyerek Hatçe'yi tutuklatmıştır. Hapiste günlerini Memed'den bir haber almayı beklemekle geçiren Hatçe'nin tek tesellisi, kendisiyle aynı koşu- ta kalan Iraz'ın arkadaşlığıdır. Haksızlık ve adaletsizliğin kurbanı olan bu iki kadın, hapishanede birbirlerine can yoldaşı olurlar.

Abdi Ağa ise Memed'in gittikçe büyüyen ünü karşısında korkuya kapılarak başka bir köyün ağasının evine sığınır. Abdi Ağa'nın ölmediğini öğrenen Memed, onun peşine düşer ve saklandığı köydeki bütün evleri ateşe verir. Abdi Ağa'nın öldüğünü düşünen Memed, köye döner ve köylülere artık topraklarını istedikleri gibi ekip biçeceklerinin müjdesini verir. Bu haber karşısında köylüler, Memed'i bir kahraman gibi karşılarlar. Ancak Abdi Ağa'nın ölmediğinin duyulmasıyla köylüler, evlerine kapanır. Memed, jandarmalara yakalanmamak için tekrar dağa çıkar.

Hatçe'nin Kozan'a nakledileceğini duyan Memed, yakalanma riskine aldırış etmeden cezaevi aracının yolunu keser ve Hatçe ile Iraz'ı kaçıır. Jandarmalardan kurtulmak için dağda bir mağaraya saklanırlar. Kışı zorlu bir şekilde geçirirler. Bu sırada Hatçe, bir erkek çocuk dünyaya getirir ve adını Memed koyarlar. Zorlu geçen günlerde jandarmalar tarafından etrafları sarılır. Bebeğini düşünen Memed, teslim olur ama jandarma komutanının bu acıklı tablo karşısında onu teslim almaya gönlü razı olmaz. Fakat daha sonra jandarmaların açtığı ateş sonucu Hatçe ölür, Iraz ise bebeği alıp Antep'e gider.

Bu sırada hükümet af çıkarır. Memed, aftan yararlanmak için teslim olmaya karar verir. Köylü ise Abdi Ağa'dan öcünü almadan teslim olmamasını ister. Abdi Ağa ise kendisi gibi zalim bir toprak ağası olan Ali Safa Bey'in yanına sığınmıştır. Ali Safa Bey'le işbirliği yapan Abdi Ağa, onun elindeki eşkiya güçlerin de Memed'i yok edemediğini görünce iyice paniğe kapılır. Memed, sonunda hayattaki en büyük amacını gerçekleştirir, Abdi Ağa'yı öldürür. Abdi Ağa'nın öldüğü haberini

köylüye götüren Memed, daha sonra ortadan kaybolur. Köylüler ise her yıl aynı tarihte çakırdikenliği ateşe verir ve kutlama yaparlar.

İnce Memed; ezilen ve zulüm gören bir köylü çocuğunun, halkın gözünde kahramana dönüşme sürecinin destansal biçimde anlatıldığı bir romandır. Ağalık düzeninin eleştirildiği eserde, halk üzerinde kurduğu baskıyla varlığını sürdüren bu sistemin neden olduğu toplumsal sorunlar gerçekçi bakış açısıyla ele alınmıştır.

1.2. SADIK ÇUBEK'İN TENGSİR ROMANININ ÖZETİ

Sadık Çubek'in Tengsir adlı eserinde anlatılanlar, savaş sonrasında işgal altındaki İran'da geçmektedir. Eserde haksızlığa uğrayan bir adamın, bu durum karşısında susmayı hakkını araması anlatılmıştır.

Romanın başkahramanı olan Muhammed; güçlü, cesur ve atılgan bir adamdır. İran'ın sahil kasabalarından birinde yaşayan Muhammed, yıllarca İngilizlerin yanında demircilik ve aşçılık yaptıktan sonra kendi dükkânını açmıştır. İngilizlerin yanından ayrılırken, onlardan toplu para alan Muhammed'in bu parayla ilgili kurduğu hayaller çok geçmeden suya düşer.

Parasının bir kısmıyla Hacca gitmeyi, diğer kısmıyla da kendisine bir iş kurmayı planlayan Muhammed; İngilizlerin yanında yıllarca çalışarak kazandığı birikimini dolandırıcılara kaptırır. Önce inancı gereği, parasını helal ettirmesi için götürdüğü kasabanın imamı üç yüz tümenini alır. Kasabanın tanınmış esnaflarından Kerim Hacı Hamza ve Muhammed Gonde Recep ise kalan parasının bin tümenini alırlar. Kasabadaki en yüksek rütbeli din görevlisi olan Şeyh Ebû Turâb ise dolandırıcılarla işbirliği yapmıştır. Muhammed'in hakkını aramak için başvurduğu avukat Kel Ali Ağa ise Muhammed'i oyalayarak ondan daha fazla para sızdırmaya çalışır.

Bu olay nedeniyle insanlara güvenini kaybeden Muhammed, ne yapması gerektiğini bilemez. Hakkını bu kişilerde bırakmamaya kararlı olan Muhammed, sonunda hesabını kendisinin görmesinden başka çaresi olmadığını anlar. Onu dolandıran, başka birçok insanın da hakkını yiyen bu kişilerin hepsini öldürür. Sırayla işlediği cinayet-

lerde bir evden diğerine girerken arkasından onu takip eden halk, Muhammed'in tarafını tutar. Muhammed'in haksız olduğunu ve günah işlediğini söyleyenler ise diğerleri tarafından susturulur.

Muhammed, cinayetleri işledikten sonra hükümet kuvvetlerinden saklanmak için Asator adlı bir Ermeni esnafın dükkânına sığınır. Dışarıdan hiç kimseye bir şey sezdirmeyen Asator, gündüz Muhammed'in güvenli bir şekilde gizlenmesini sağlar. Muhammed, akşam olduğunda ailesini alarak bir sandalla ülkeden kaçmak için yola çıkar.

Muhammed'in evinde ise hükümet muhafızları nöbet tutmaktadır. Aslında görevliler, kendi çevresinde Muhammed'e bir şey yapamayacaklarının ve sadece göstermelik olarak orada bulduklarının farkındadır. Muhammed ise evine gelirken yolda karşısına çıkan muhafızları atlatır, birini ise vurur. Sonunda eve ulaşan Muhammed, hükümet muhafızları ve halkın gözü önünde karısı ve çocuklarını daha önceden hazırladığı sandala bindirerek ülkeyi terk eder. Halk, arkalarından onlara dua eder ve iyi dileklerde bulunur.

Tengsir adlı romanda çaresiz kalan cesur bir adamın hakkını kimseye bırakmamak ve insanların gözünde itibarını kaybetmemek uğruna neler yapabileceği gerçekçi bakış açısıyla anlatılmıştır. Romanda toplumsal konumlarını kullanarak halkı sömüren belli bir kesimden, haksızlığa uğrayan ve kazançları ellerinden alınan çaresiz insanların sonunda hesap soracağı yönünde toplumsal bir mesaj verilmek istenmiştir.

2. İNCE MEMED VE TENGSİR'İN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. ROMANLARIN BAHİS KONUSU EDİLEN TOPLUMSAL YAŞAM KOŞULLARI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Türk edebiyatının en önemli çağdaş yazarlarından Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanı ile İran edebiyatının çağdaş roman ve hikâyecilerinden Sadık Çubek'in Tengsir adlı eserinin temelde en önemli benzerliği, hikâyelerini anlattıkları kahramanların içinde buldukları toplumsal yaşam koşullarıdır.

Her iki eserde de anlatılan, ilkel ve ilksel bir yaşam biçimidir. İnsanın doğadan kopmadığı, yaşam koşullarının doğaya bağımlı olduğu bu yaşam biçiminde, insanların geçim kaynağı büyük oranda tarım ve hayvancılıktır. Sanayileşmenin söz konusu olmadığı bu tür toplumlarda var olan “ağalık düzeni” ve bu yapının beraberinde getirdiği olumsuzluklar eserlerde yer almıştır.

Eserlerde anlatılan yerler; büyük oranda hükümetin denetiminden uzak olan, yöneticilerin nerede olduğunu bile bilmedikleri ve bundan doğan otorite boşluğundan yararlanan yerel yöneticilerin halkı istedikleri gibi sömürdükleri köylüdür. Bu bakımdan iki eser arasındaki en temel benzerlik, toplumsal yaşam alanındadır.

İnce Memed’in köyünde dayanılmaz sığa ve insana aman veremeyen çakırdikenlere rağmen tarlaları ekip biçen köylüler, kendi ürünlerinin ancak üçte birine sahip olabilirler. Geriye kalan üçte ikilik kısım, hatta daha fazlası, hiçbir emek sarf etmese de toprağın sahibi olduğu için Abdi Ağa’nındır. O, bir bakıma hükümetin otoritesinin Değirmenoluk ve diğer beş köydeki temsilcisidir. Sözleri kanun sayıldığı için köylüler, ona karşı içlerinde bilenen öfkeye rağmen karşı koymaya cesaret edemezler.

İnce Memed’in bütün bu haksızlıklara başkaldıran ve köylünün sesi olan bir eşkıyaya dönüşme sürecinde, diğerlerinden farklı olduğu romanın en başında okuyucuya sezdirilir. O, Abdi Ağa’nın yaptığı zulümlere daha fazla dayanamaz ve henüz küçük bir çocukken köyden kaçır. Başka bir köyden Süleyman adında birinin evine sığınır. Bu kaçış, Abdi Ağa’nın onu bulması ve bulduktan sonra Memed ve annesine ettiği eziyetleri arttırmasıyla sonuçlanır. Aslında bu nokta Memed’in önce eşkıyalığa, sonra da köylüye bireysel mülkiyet sağlayan toplumsal bir reformcuya dönüşmesine doğru gidecek olayların ana noktasıdır. Bundan sonra Memed’in Abdi Ağa’ya olan nefret ve kini her geçen gün artar. Abdi Ağa’nın Memed’in sevgilisi Hatçe’yi yeğeni Veli’ye nişanlamasıyla doruk noktasına ulaşır. Memed, Veli’yi vurup dağa çıkar ve eşkıya olur. Eşkıyalık, onun bireysel kavgasını toplumsal bir noktaya taşıdığı dönemeçtir. Eşkıya olduktan sonra köylüye tarla dağıtma ve onların kendi topraklarına, kendi ürünlerine sahip olmasını sağ-

lama fikri kafasında şekillenmeye başlayınca Memed; kendi öcünü almak için savaşılan bir köylü çocuğundan, halka kendi hakkını vermeye çalışan toplumsal bir devrimciye dönüşür.

Değirmenoluk köyündekiler çalışan, kendilerine yetecek derecede üreten kişilerdir. Ancak ürettiklerinin çoğunu Abdi Ağa'ya vererek yılın büyük bir kısmında onun yardımına muhtaç duruma düşerler. Abdi Ağa ise köylülerin emeklerini sömürerek zenginleşir. Köylüleri otorite ve baskının kurbanları yapan ekonomik zayıflıklarından (aslında kendilerine hem yeterlidirler, hem de değildirler) çok, hareketsiz olmalarıdır. Kendilerine yetecek derecede üretimde buldukları hâlde gerek yerel yöneticiye karşı olan korkularından, gerekse bu durumu değiştirecek cesarettin yoksun olduklarından ürünlerini kendileri adına koruyup yönetmekten acizdirler. Abdi Ağa'ya karşı çıktıklarında ellerinde olanı da kaybetmekten korkarlar. Bu nedenle roman boyunca içten içe Memed'in tarafını tutsalar da Abdi Ağa ile İnce Memed arasında değişen güç dengelerine bağlı olarak söylemlerini belirlerler. Bu bakımdan köylüler; genelde roman ve hikâyelerde karşımıza çıktıkları iyi, saf ve pasif durumlarından sıyrılmış; egoist ve çıkarıcı bir kişiliğe bürünerek birer roman karakterine dönüşmüşlerdir.

Berna Moran'ın değerlendirmesine göre; "Yaşar Kemal'in eşkıyalığı bir roman konusu olarak işlerken geleneğe bir katkısı da belli başlı kişilerin dışında kalan köylü halka yaklaşımında görülür. Eşkıya öykülerinde halk, silik bir yığındır; işlevleri yalnızca yardıma muhtaç, ezilen, sömürülen insanları temsil etmek olduğu için iyi, saf ve edilgenlerdir. Yaşar Kemal ise bu konuda gerçekçi davranır; köylüyü idealize etmeden, erdemleri ve kusurlarıyla, psikolojik doğruluğa dikkat ederek canlandırır. Köylüler Memed'in iyiliğini gördükleri zaman onu nereye koyacaklarını bilemezken, kendilerine zararı dokunacak işler yaptığını ve Abdi Ağa'nın geri döneceğine inandıkları zaman döneceklik eder, Memed'in aleyhinde atıp tutarlar. Edilgen de değildirler İnce Memed'in köylüleri; onu yargılar, ne yapması gerektiğini söyler ve sonunda Abdi Ağa'yı öldürtmeden onun yakasını bırakmazlar."

Köylülerin kendi çıkarlarının tehlikeye düşeceğinden korkarak haksızlık karşısında suskun kalmayı yeğleyen kişiler olarak çizilmiş

olması, Memed'in hikâyesinin gelişimine katkıda bulunur. Adaletsizliğe boyun eğen bir köy dolusu insanın içinden bir tek Memed sıyrılır. O, haksızlığa uğramayı sineye çekmez. Bu özelliğiyle köylünün genelinden ayrılır. Bu cesur atılımı; onun halka toprak dağıtan, bireysel mülkiyeti sağlayan, gücü elinde bulunduran tek kişiden alıp asıl sahibi olan halka iade eden, tıpkı İngilizlerin ulusal kahramanı Robin Hood gibi zenginden alıp fakire veren bir halk kahramanına dönüşmesine giden yolda en önemli adımdır. Düzene karşı çıktığı bu ilk nokta, daha sonra ne İnce Memed'in kendisinin, ne Abdi Ağa'nın, ne de köylülerin tahmin etmediği bir şekilde Memed'i adına efsaneler anlatılan, türküler ve kahramanlık balatları söylenen bir özgürlük savaşçısına dönüştürmüştür.

Haklıyı, adaleti gözeten bir eşkıya olması, Memed'i sıradan bir soyguncu olmaktan başka bir noktaya taşır. Sahip olduğu bu toplumsal bilinç; beraberinde ona köylünün saygı, sevgi ve yardımını getirir. Yaptığı yasalar karşısında suç olsa bile o, halkın gözünde devrimci bir kahramandır. Bütün bu özellikleri İnce Memed'in Hobsbawm'ın "sosyal haydut" kategorisine dâhil olmasını sağlar. İnce Memed, "haksızlığın kurbanı olarak işe başladığı için en azından bir haksızlığı düzeltme gereksinimiyle dopdolu" erdemli bir soyguncudur.

İnce Memed, bütünüyle sistemin (hükümetin) değil; bu sistemin içinde adaletsiz davrananların, ellerindeki gücü kullanarak halk üzerinde baskı kuranların karşısında durur. Bu durum gücünü halktan almasını, onun dağlarda uzun süre ayakta kalabilmesini ve varlığını devam ettirmesini sağlar.

İnce Memed, "mecbur kalmadıkça" adam öldürmekten kaçınır. Aslında öldürmek, onun eşkıya olarak varlığını devam ettirebilmesinin gereğidir. Nitekim adı hiçbir olaya karışmaz ve adam öldürmezse, halkın ona duyduğu korkuyla karışık saygı kaybolur gider. Bir eşkıyanın adının insanların hafızasında her zaman canlı kalmasının nedeni "dehşet ve sevgi" dir. Yaşar Kemal, bunun böyle olduğunu eski bir eşkıya olan ve adı halk tarafından unutulmayan Koca Ahmet'in ağzından okuyucuya şöyle aktarır: "Korku ve sevgiyi birlikte götürmezse bir eşkıya, dağlarda bir yıldan fazla yaşayamaz. Eşkıyayı korkuyla sevgi yaşatır. Yalnız sevgi tek başına zayıftır. Yalnız korkuysa kindir." (s. 68)

İnce Memed de Abdi Ağa'nın saklandığı köydeki bütün evleri yakmasıyla adının ve efsanesinin her yere yayılmasını sağlar. Bu yönüyle hem korkunç bir canavarın, hem de erdemli soyguncunun özelliklerini taşır. Bu durum yazar tarafından İnce Memed'in basit bir eşkıya tipi olarak değil, çok yönlü ve derinliği olan bir karakter olarak çizildiğinin göstergesidir.

Memed'in eşkıya olarak girdiği ve eşkıyalığı öğrendiği çete Deli Durdu'nun çetesidir. Hobsbawm'ın sınıflandırmasına göre Deli Durdu, "adi soyguncudur". Zengin, fakir ayırmadan herkesi çırlıçırplak bırakıncaya dek soyar. Köylülere böyle onur kırıcı bir şekilde davrandığı için onların yardımından mahrum kalır. Kendisine iyilik edip evini açan bölgenin ileri gelen aşiret beylerinden Kerimoğlu'na, onu soyarak teşekkür eder. Bütün cesaretine ve fiziksel gücüne rağmen bu yaptıkları, onun dağlarda uzun süre eşkıya olarak varlığını devam ettirmesini engeller. Deli Durdu ve İnce Memed, adi hırsız ve erdemli soyguncuya birer örnek teşkil eder ve bu ikisi arasındaki farkı ortaya koyar.

Romanda sözü edilen eşkıyaların bir başka sınıfı da feodal güçlerin, toprak beylerinin himayesi altında varlığını sürdüren ve bunun karşılığında onların iktidarlarını sağlamlaştırmaya çalışanlardır. Hobsbawm'a göre; "Eşkıyaların çoğu, devrime uygun olmayan koşullar altında er ya da geç zenginin olduğu kadar yoksulun da sırtından geçinen basit birer soyguncu, toprak beyinin adamı ya da resmi iktidar yapılarıyla uzlaşan kuvvetli bir askeri topluluğun üyesi olma kolaylığına kaçarlardı." Toprak beyleri, halk üzerinde baskı kurarak kendi iktidarlarını sağlamlaştırmak için halk arasında adından sıkça söz edilen, eylemleri dilden dile dolaşan bazı eşkıyaların estirdiği sivil korku rüzgârının arkasına sığınır.

Romanda adı geçen Kalaycı ve çetesi tam da bu tarz eşkıyalara örnektir. Haksız kazançla topraklarını gittikçe genişleten ve bu yolla birçok köyün sahibi olan Ali Safa Bey, verimli topraklara sahip Vayvay Köyü'nü bir türlü ele geçiremez. Bu köyün insanları üzerinde baskı kurmak, onları korkutmak ve sindirmek için eylemleriyle köylülere dehşet saçan Kalaycı ve çetesiyle ittifak kurar. Bu çetenin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan bütün ihtiyaçlarını karşılar. İstedikini

elde ettikten sonra çeteyi hükümete ihbar etmeyi ve böylece onların maddi yükünden kurtulmayı tasarlar.

Eserde yer alan diğer eşkıya tipleri bir bakıma İnce Memed'in farkını, iyiliğini, adaletini göstermek için çizilmiştir. İyinin karşısına çıkartılan her kötü, iyinin değerini arttırır. Bu bakımdan İnce Memed dışındaki eşkıyalardan özellikle Deli Durdu ve Kalaycı Çetesi Memed'in neden sıradan bir soyguncu değil, sosyal haydut ve toplumsal reformcu olduğunu okurun daha iyi anlamasını sağlar. İnce Memed; diğer eşkıyalar gibi o gün kimi soyarak daha iyi bir kazanç elde edebileceğini değil, tasarladığı toprak reformunu nasıl gerçekleştirebileceğini düşünür.

Onun ufku diğer eşkıyalarinki gibi dar ve sınırlı değil, alabildiğine geniştir. Bireysel kavgasını, huncunu ve öç alma duygusunu halkın yararına olan toplumsal bir devrime dönüştürür. Bireysel mülkiyeti sağlama isteği, Abdi Ağa'nın ölmediğinin anlaşılmasıyla ilk etapta başarısız olur. Daha sonra isteğini gerçekleştirir. Bu nedenle İnce Memed; sıradan bir eşkıya değil, toplumsal bir reformisttir.

Yaşar Kemal'in İnce Memed romanı bireysel kavgasını toplumsal bir ideale ulaşma çabasına dönüştüren bir kahramanın etrafında şekillenmiştir. İnce Memed romanı, eşkıya öykülerinde ana hatlarıyla ortak olan bir temel yapı üzerinde şekillenmiştir. Bu yapı şöyle özetlenebilir:

1)Kahramanın çocukluk yıllarını kapsayan ve başkaldırısına neden olan olaydan önceki durumun anlatıldığı ilk ana bölümde acımasız ağaların ya da toprak beylerinin yönetimi altında zulüm gören köylünün durumu sergilenir. (İnce Memed'de Değirmenoluk köylülerinin Abdi Ağa'nın acımasızlığı yüzünden çektikleri, kendi ürettiklerine sahip olamadıkları ve Ağa'nın onların emeklerini sömürmesi yüzünden yılın büyük bir kısmında ona muhtaç oldukları anlatılarak ilk etapta okuyucunun zihninde zalim bir ağa ve bu ağanın zulmü altında ezilen köylüler imajı çizilir.)

2)Kahramanın kendisine ya da anası, babası, karısı gibi sevdiği bir yakınına karşı ağanın yaptığı büyük bir kötülük yer alır ve bunun sonucunda kahraman dağa çıkar, eşkıya olur. (Memed'in Abdi Ağa'ya karşı olan öfkesi sevgilisi Hatçe'nin, Abdi Ağa'nın yeğeni Veli'ye verilmesiyle doruk noktasına ulaşır. Memed; Veli'yi öldürüp, Abdi

Ağa'yı yaralar ve dağa çıkar. Bu noktada Memed'in Hatçe'ye olan aşkı ve sevdiğinin elinden alınması, olayların gelişmesinde ana etkidir.)

3) Eşkıyalık dönemine ayrılan üçüncü bölümde kahramanın soylu eşkıya olarak yoksul köylüye yaptığı iyilikler, zalimlere verdiği cezalar ve kendi öcünü alması anlatılır. (Memed, köylüyü toprak sahibi yapar ve böylece mülkü, asıl sahibi olan halka vererek adaleti sağlar.)

4)Dördüncü bölümde kahramanın sonunu okuruz. Eşkıya kahraman ya halkına döner ve onlar da kahramana sahip çıkarlar ya da ortadan kaybolur. (İnce Memed, köylüyü toprak sahibi yaparak toplumsal görevini tamamladıktan sonra ortadan kaybolur. Onun arkasından her yıl bereket törenlerini andıran kutlamalar yapılır.)

Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanı bütün bu yönleriyle modern bir destan olarak değerlendirilebilir. Memed'in Dikenlidüzü'nde başlattığı toprak reformu; bölgedeki diğer yerlerin halkı için de bir umut kaynağı olmuş, diğer toprak beyleri için ise tehlike arz etmeye başlamıştır. Zor da olsa Abdi Ağa'yı öldürür ve amacına ulaşır. Romanın sonunda yazar; Memed'i öldürmez, sağ olarak Çukurova'da belirsiz bir yerde bırakır. Çünkü Memed'in ölmesi, insanların umutlarının ölmesi demektir. Memed, yapmak istediğini yapıp amacına ulaştığında düzenin çok istenirse ve bunun için mücadele edilirse değiştirilebilir olduğunun, güçsüzün her zaman başı eğik ve haksızlıkları sineye çeken taraf olması gerekmediğinin, güçlünün ise daima kazanan tarafta olamayabileceğinin canlı bir kanıtı haline gelir.

Tengsir'de anlatılan köy yaşamında, tıpkı İnce Memed'de olduğu gibi, halkın geçim kaynağı büyük oranda tarım ve hayvancılıktır. Romanın başkahramanı Muhammed'in yaşadığı kasaba olan Buşehr, insanı bunaltacak kadar nemli bir iklime sahiptir.

Eserde anlatılan dönem, İran'ın işgal yılları olduğu için İngilizlere ait atölyelerde çalışmak, bölge halkının diğer bir gelir kaynağıdır. Bölge, sanayileşmemiş ve ekonomik açıdan fakir bir bölgedir. İngilizler için çalışmak, Buşehr halkı için milli duyguları zedeleyen bir durum olsa da geçimlerini sağlayabilmek için bunu yapmak zorundadırlar.

Yerli halkın yoksulluğuna karşın İngilizler, bir bakıma onların sırtından günden güne zenginleşir. Bölgedeki iyi evlerde onlar oturur, iyi arabalara onlar sahiptir. Bu durum, bölgede İngilizlere karşı savaşmış

ünlü gerilla savaçısı Reis Ali'yle birlikte işgalcilere karşı mücadele eden Muhammed için öfke nedenidir. Tengsirlilerin verdikleri mücadeleye ve bu milli dava uğruna birçoğunun şehit düşmesine rağmen İngilizler, bölgeye yerleşmiş ve yerli halkın elinde olmayan yaşam koşullarına sahip olmuşlardır. Muhammed için kendi ülkesinde göndere çekilmiş İngiliz bayrağını görmek, utanç sebebidir.

Muhammed, aslında yıllarca İngilizlerin atölyelerinde demirci ustası olarak çalışmıştır. İngilizler için canını dişine takmış, İngilizlerin işlerini onlardan daha fazla istekle yapmıştır. Muhammed, üç işçinin yapacağı işi tek başına yapmıştır. Onun salladığı balyozu öbür işçiler yerinden bile kaldıramaz. Muhammed'e göre, İngilizlerin verdiği paranın bereketi yoktur. Onların yanında çalışarak biriktirdiği iki bin tümenin tamamını başkalarına kaptırır.

Muhammed'in düşüncesine göre Avrupalılardan yani "kâfirler" den kazandığı para, inancı gereği, helal ettirmeye muhtaçtır. Bu amaçla parasını götürdüğü imam, parasının üç yüz tümenini alır. Bin tümenini ise bölgenin tanınmış esnaflarından Kerim Hacı Hamza ve Muhammed Gonde Recep elinden alır. Şeyh Ebû Turâb ve avukat Kel Ali Ağa da onlarla işbirliği yapmıştır. Bu nedenle Muhammed'in hakkını arama çabaları sonuçsuz kalır. Yıllarca İngilizlerin atölyelerinde ustalık, evlerinde uşaklık ve aşçılık yaparak kazandığı para ona hayır getirmemiştir. Muhammed, İngilizlere biraz da bu nedenle öfkeli.

Muhammed, uğradığı haksızlık karşısında sessiz kalmayacak kadar cesur ve güçlüdür. Komşusunun bahçesinden kaçan ve insanlara saldıran öküzün yanına kimse yaklaşmaya cesaret edemezken, Muhammed'in onu yakalayıp sakinleştirmesi ve sahibine teslim etmesi, onun gücünü ve cesaretini kanıtlar. Muhammed, uğradığı haksızlığı ve elinden alınan paralarını bir türlü aklından çıkaramaz. Hakkını aramaya gittiğinde kendisini dolandıranların ona onur kırıcı bir şekilde davranmasıyla bu durum, Muhammed için para meselesi olmaktan çıkar. Muhammed'e göre; "Hayatta hiçbir şey insanın şeref ve haysiyeti kadar önemli değildir.

Hatta insanın karısı ve çocukları bile" (s. 56) Çocuklarına babalarının hakkını arayamayan bir korkak olduğunu söylemelerinden, hakkını aramak için adam öldürmekten çekinmeyecek kadar cesur bir

adam olduğunu anlatmaları iyidir. Bu nedenle karısını ve çocuklarını ortada bırakmak pahasına cinayet işlemekten çekinmez.

Muhammed, aslında iyi bir insan ve mütedeyyin bir adamdır. İnsanları kandırıp, onların sayısız güçlkle biriktirdikleri parasını ellerinden alan “şehir ağaları”nı başka kimseyi dolandıramasınlar diye ortadan kaldırmayı düşünür ve bu, ona göre suç sayılmaz. Muhammed, kendisinin Hz. Hüseyin gibi hakkını aramaya gittiğini söyleyerek mücadelesine kutsiyet atfeder. Yöneticiler, İran’ın bu ücra kasabasına o kadar uzaktırlar ki burada halkın ne durumda olduğundan habersizdirler.

Muhammed’in deyişle “Ahmet Şâh , Buşih’r’in İran’ın mı yoksa Arabistan’ın mı olduğunu bilemeyecek kadar” (s. 80) ülkesine ve halkına yabancısıdır. Bölgedeki en yüksek rütbeli din görevlisi olan, halktan saygı gören Şeyh Ebû Turâb ve bölgenin saygın kişilerinden Ali Ağa’nın da dolandırıcılarla işbirliği yapması ve halk arasındaki saygınlıklarını maddi çıkar kazanmak uğruna böyle bir işte kullanmalarıyla Muhammed, hesabını kendisinin görmesinden başka çaresinin kalmadığını anlar.

Muhammed, sadece kendi öcünü almayı ve kendisini kandırarak parasını elinden alanları cezalandırmayı düşünür. Kendisini kandırانların, isimlerini ve buldukları konumu kullanarak başkalarını da dolandırmalarını önlemeyi amaçlar. Mücadelesinin sosyal yönü bu kadarla sınırlıdır. Adaletsizliğe neden olan kişileri ortadan kaldırır. Adaletin sağlanabilmesi için adaletsizliğin kaynağı ortadan kaldırılmalıdır. Görevlerini kötüye kullanan bu kişiler; halkın devlete ve birbirlerine olan güvenlerini sarsan, devleti ve toplumu içten içe çürüten insanlardır. Muhammed, böyle kişilerin yaşamasının insanlığa zarar verdiğini düşünür. Bu nedenle bu kişileri ortadan kaldırmak cinayet değil, insanlığa karşı bir görevdir.

Aslında Muhammed’in mücadelesinde haklı olduğunun herkes farkındadır. Nitekim Muhammed; evden eve girip, kendisine haksızlık edenleri tek tek ortadan kaldırırken kimse ona karşı çıkmaz. Ona engel olmaya çalışan ve yaptığını yanlış bulan bir kişi çoğunluk tarafından susturulur. Hükümet muhafızları bile Muhammed’e hiçbir şey yapamayacaklarının farkındadırlar, zaten yapmak da istemezler. Sadece

göstermelik olarak Muhammed'in evinin yanında nöbet tutarlar. Çoğunluk ona saklanması için evini açmaya ve kaçması için yardım etmeye hazırdır. Muhammed, insanları dürüst davranmaktan alıkoyan kişileri ortadan kaldırırken halkın desteğini arkasına almıştır.

Muhammed, kendisine haksızlık yapanları öldürerek öcünü alır. Hesabını Allah'a bırakmadan kendisi görür. Bu nedenle onun kadercı bir teslimiyet duygusuna sahip olmadığı söylenebilir. Ellerindeki güce dayanıp yönetimdeki aksaklıklardan ve otorite boşluğundan faydalanıp haksız kazanç sağlayanlara karşı, halkın içinden ve yoksul bir kişinin kendi adaletini sağlayabileceğini gösterir.

İnce Memed ve Tengsir adlı eserlerde anlatılan toplumsal koşullar birbirine oldukça yakındır. Her iki eserde de anlatılan olaylar; sanayileşmemiş, kırsal yerleşim birimlerinde geçer. Buna bağlı olarak bu bölgelerde yaşayan halkın geçim kaynağı, büyük oranda tarım ve hayvancılıktır.

İki eserde söz konusu olan benzer toplumsal koşullara ek olarak birbirine yakın sömürü düzenleri vardır. İnce Memed'deki sömürü düzeni, toprağa dayalı emeğin sömürülmesi şeklindedir. Bu düzende toprağı ekip biçmek için çabalayan köylülerin üzerinden, hiçbir emek harcamadan ürün sahibi olan feodal bir "ağa" figürü söz konusudur. Tengsir'de ise insanların çalışıp kazandığı parayı türlü oyunlarla ellerinden alıp, kolay yoldan kazanç sağlayan "şehir ağaları" olarak adlandırılacak bir kesim vardır. İki eserde de toplumsal adaletsizliğin nedeni olan kişiler, yoksul halka eziyet eder ve hakkı olanı vermezler.

Söz konusu olan eserlerde haksızlığa uğrayan kahramanlar, bu durum karşısındaki tepkileriyle toplumun genelinden farklı olduklarını ortaya koyarlar. Memed; Abdi Ağa'yla mücadele edebilmek ve ondan intikamını alabilmek için dağa çıkar, eşkıya olur. Abdi Ağa'yı öldürene kadar pes etmez. Bu aşamada köylü de Abdi Ağa'yı ortadan kaldırması için Memed'i teşvik eder. Muhammed ise kendisini dolandıranları öldürmeyi tasarlar ve bu düşüncüyü uzun zaman kafasında şekillendirir. Çevresindeki kişiler Muhammed'i halkı dolandıran bu kişileri Allah'a havale etmesi için ikna etmeye çalışsalar da o, kararından vazgeçmez.

Memed ve Muhammed'in öykülerindeki önemli bir farklılık ise Memed'in öcünü almak için başladığı eşkıyalıkta toplumsal bir role bürünmesidir. Memed; bir yandan kendi intikamını almak için çabalar-ken, diğer yandan da tarlaları köylülere dağıtmayı ve bireysel mülkiyeti sağlamayı tasarlar. Muhammed ise sadece kendi intikamını almayı düşünür. Onun bu hareketinin tek toplumsal tarafı, bu insanları ortadan kaldırınca kendisi gibi başka masum kişileri dolandıramayacak olmalarını düşünmesidir.

İki eserde de kahramanlar, adaletsizliğin kaynağı olan kişileri ortadan kaldırdıktan sonra halk tarafından suçlu olarak görülmezler. Herkes içten içe onların haklılığının, ortadan kaldırdıkları insanların halkın sırtında birer yük olduğunun farkındadır. Bu nedenle onlara yardım ederler. Memed, Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra halka tarlaları dağıtır ve bir bakıma toplumsal olarak üzerine düşen görevi yerine getirdikten sonra ortadan kaybolur. Muhammed ise ailesiyle birlikte yeni bir yere ve yeni bir hayata doğru yola çıkar.

İnce Memed ve Tengsir adlı eserlerdeki başkahramanlar, benzer toplumsal koşullarda yaşayan, benzer biçimde haksızlıklara uğrayan kişilerdir. İki romandaki kahraman da haksızlık karşısında susmamış, adaletsizliğe boyun eğmemiş ve yoksul halkın her zaman ezilen ve sineye çeken kesim olmayabileceğini, bunun için gereken şeyin cesaret olduğunu göstermişler, bu yönde toplumsal bir mesaj vermişlerdir.

2.2.ROMANLARIN ADALET ANLAYIŞI BAKIMINDAN

KARŞILAŞTIRMASI

Bir toplumda yaşayan bireylerin üyesi oldukları topluma ve kendilerini yöneten yöneticiler ile devlete güven duymaları, toplumsal adalet ilkesinin uygulanmasına bağlıdır. Adalet; başkalarının haklarına saygılı olunmasını ve herkese hakkı olanın verilmesini gönülden isteyen bir ahlak ilkesidir. Bir toplumda bu ilkenin gereği gibi uygulanmaması, çeşitli sosyal sorunların ortaya çıkmasının ana sebebidir. Devletin ve yerel yöneticilerin, toplumsal huzuru sağlayan temel ilkelerden olan adaletle bağdaşmayan uygulamaları, bireylerin yönetim mekanizmalarına olan güvenini zedeler. Bunun sonucunda da o toplumu

meydana getiren kişiler, kendi bireysel adaletlerini uygulamaya başlarlar. Böylece toplumda, herkesin kendi bireysel yasalarından ve ahlak ilkelerinden yola çıkarak sergilediği tutum ve davranışlarından doğan önlenemez bir kaos ortamı baş gösterir.

Adaletin bireylerin güç ve zenginliğine göre yön değiştiren değişken bir kavram olarak değil, toplumdaki tüm bireylere aynı mesafede duran bir yapı olarak algılanması gerekir. Toplumdaki kişiler ancak bu yolla uğrayacakları herhangi bir haksızlıkta toplumsal vicdanın onların yanında olduğunu bilir ve kendilerini güvende hissederler. Sosyal huzurun tüm bireyler için sağlanabilmesi, ancak adaletin toplumsal sınıfların üstünde bir kavram olarak algılanmasıyla mümkündür. Aksi halde toplumda ortaya çıkabilecek birçok toplumsal huzursuzluğa zemin hazırlanmış demektir.

Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanında Memed ve daha birçokları gibi eşkıyaların ortaya çıkmasına neden olan temel neden, toplumda adalet ilkesinin gereği gibi uygulanmamasıdır. Bu durum toplumun içinden sıyrılan bazı kişileri, kendi adaletlerini uygulamaya ve toplumdaki diğer bireyleri de kendi ilkelerine uymaya zorlamaya yönlendirmiştir.

İnce Memed'de anlatılan; toplumsal üretimi gerçekleştirmekle birlikte ürettiklerinin karşılığını alamayan, ezilen ve haksızlığa uğrayan kişilerin hikâyesidir. Anadolu köy hayatının dar görüşlülüğü ve kendine yetmezliği, mülkiyet ilişkilerinden ve büyük ölçekli ticari tarımdan kaynaklanan köyün maddi ve köylülerin psikolojik dönüşümü, ağaların açgözlülüğü İnce Memed'in etrafında gelişen olay örgülerinden bazılarını oluşturur. Romanda toplumsal huzursuzluğun temel nedeni, gücü elinde bulunduran kişilerin halkın emeğini, toplumsal adaleti ve insan onurunu hiçe sayarak yaptıkları zorbalıktır.

Emeklerinin karşılığını alamayan fakir halka karşılık; hiçbir çaba harcamadan köylüleri sömürerek zenginleşen bir 'ağa' figürünün olduğu toplumda sosyal adaletin varlığından söz edilemez. Hukukun kanunları yerine, güç ve otoriteyi elinde bulunduran feodal ağaların kurallarının geçerli olduğu toplumda bu olumsuz şartlar, bireyleri kendi haklarını korumak ve savunmak için çeşitli yollar denemeye itmiştir. Toplumun içinden sıyrılan bireylerin, etraflarına topladıkları

başka kişilerle birlikte halk arasında estirdikleri sivil korku rüzgârıyla haklarını savunmaya girişmeleriyle neticelenen bu süreç; bireylerin çaresizliğinin sonucunda gelinen son noktadır. Genel olarak eşkıyalık; moderniteye ulaşamamış, bir anlamda 'pre-modern' ve 'pre-kapitalist' toplumların ve devletlerin varoluş serüveninde sürekli yaşamak zorunda kaldıkları sosyal bir realitedir.

Başlangıçta silik ve çaresiz bir köylü çocuğu olan Memed, bu olumsuz koşullar altında hayatta kalabilmek için yeni nitelikler kazanarak mücadeleye başlamak zorunda olduğunu fark edince kabuk değiştirmiştir. Toplumsal koşullar onu, düzene başkaldıran kararlı bir eşkıyaya dönüştürmüştür. Bu değişimde, ilk defa kendi köyünden çıkıp kasabaya gitmesi ve kasabadaki pansiyonda tanıştığı Hasan Onbaşı'nın sözleri de etkili olmuştur. Hasan Onbaşı ile Memed, kasaba halkının durumuyla ilgili konuşurken Hasan Onbaşı Memed'e; "Bu kasabadaki tarlalar, az çok herkesindir. Tarlasız da var tabii. Bu dükkânların her birinin bir sahibi var. Tabii ağaların tarlaları çok. Fıkaraların az(...)"(s. 79) diyerek farkında olmadan Memed'in kafasında yeni fikirlerin oluşmasına ortam hazırlar. Bundan sonra Memed, kendi köyündeki bütün toprakların Abdi Ağa'nın malı sayılmasını sorgulamaya başlar. Değirmenoluk köylülerinin de kasabadaki halk gibi kendilerine yetecek kadar toprağa sahip olmaya haklarının olduğunu düşünmeye başlar. Bölgede adı bilinen ünlü bir eşkıya olduktan sonra Abdi Ağa'yı öldürüp köylüye toprak dağıtma eyleminin çıkış noktası, Memed'in kasabaya yaptığı gezidir. Bu gezi sayesinde dünyanın kendi köyünden ibaret olmadığını farkına varan Memed, eşkıya olduktan sonra kasabadaki insanların daha insancıl olan yaşam koşullarını, kendi köyünde de uygulamak için çabalar.

Memed, aslında eşkıya olmak için gerekli olan özelliklerin birçoğundan yoksundur. Daha sonra şartların onun için kaçınılmaz kıldığı bu yeni yaşam tarzına alışsa da bazı özellikleriyle sıradan eşkıyalardan ayrılır. O; halkı ezip sömürerek zengin olan ya da egemen güçle işbirliği yaparak varlığını sürdüren sıradan soygunculardan değildir. Memed, sömürü ve baskı düzeniyle mücadele etmek için eşkıya olmuştur ve romanın sonuna kadar bu amacından vazgeçmez. Yaşar Kemal'e göre; İnce Memed 'mecbur insan'dır. Yaşar Kemal, bu kavramı şöyle

açıklamıştır; “Mecburlar, insanın içindeki başkaldırının eylemcileridir.(...) İnce Memed, eşkıyalığa rastgele başlamıştır. Ama ona gereksinmesi olan halk; onu yakalamış, istediği yola çekmiştir. O; ne kadar bilinçsiz de olsa, artık başkaldırmaya mecbur insan yoluna girmiştir. Eşkıyalığın ne kadar sonuç getirmeyen bir uğraş olduğu düşüncesine varmışsa da o, artık mecburdur.” Başlangıçta bilinçsiz bir şekilde başladığı eşkıyalığı, daha sonraları sürdürmekten başka çaresi olmayan Memed; bunu köylüye faydalı olacak şekilde haksızlıkları düzeltmek amacıyla devam ettirir.

Memed; haksızlıklarla mücadele ederken adaletsizliğin asıl kaynağı olan sistemle değil, sistemin temsilcisi olan kişilerle mücadele eder. Asıl amacı düzeni değiştirmek değil, kişileri ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle Memed’in haksızlıkları düzeltme çabası, yüzeysel olarak başarıya ulaşır. Sistemin kendisi, Abdi Ağalar yaratmaya devam ettiği müddetçe, Memed’in çabaları kesin bir biçimde sonuca ulaşamaz. Memed; sadece iyiliğin egemen olduğu bir dünya düşlerken tek amacı, köylülerine geçimlerini sağlayabilecek miktarda toprak verebilmektir. Yaşar Kemal’in İnce Memed’le simgeleştirdiği Türk köylüsünün ‘ütopya’sı, herkesin kendi toprağını ekip biçtiği ve kazandığının kendisinin olduğu bir yaşam biçimidir. İnce Memed’de üretim ilişkilerinin niteliğinde bir değişme olup olmayacağına, zenginle yoksul ayrımının, güçlü ve güçsüz ayrımının ortadan kalkacağına ilişkin açıklamalar yoktur; kapitalizm tartışılmaz. Düşlenen ‘ütopya’, topraksız köylünün topraklandırılmasından ibarettir. Yaşar Kemal’in betimlediği ‘ütopya’, olayların geçtiği yıllarda Türkiye’nin feodalleşen toprak mülkiyeti sistemi karşısında köylünün kendine yeterliliğini sağlayacak bir ‘toprak reformu’nun gerekliliğini anlatır. Bu anlamda Memed’in mücadelesi sınırlıdır.

Yaşar Kemal’in İnce Memed romanında çizdiği eşkıya tipi; haksızlığa boyun eğmeyip mücadele için yollar arayan, elindeki gücü halka karşı kullanıp köylüye baskı uygulayanlarla savaşıyor bir karakterdir. Memed, bütün bu yönleriyle Doğu toplumlarının kadercilik anlayışına aykırı hareket eden biridir. İçinde yaşadığı toplumun geneli gibi baskı karşısında korkarak sessiz kalmayı tercih etmez. Uğradığı haksızlıklara tevekkülle razı olmaktansa, direnmeyi ve mücadele etmeyi seçer. Bu yönüyle toplumun genelinden ayrılır.

Memed'in suç kavramına bakışı, adalet kavramıyla paralellik gösterir. O, ünlü bir eşkıya olduktan sonra asıl amacının haksızlık ve adaletsizlikle mücadele etmek olduğunu unutmaz. Bu amaca uygun hareket eder. Dolayısıyla kendisi de hiç kimseye haksızlık yapmaz. Diğer eşkıyalar gibi para için köylüyü soymaz, adam öldürmez. Büyük bir kin beslediği Abdi Ağa'yı öldürmek konusunda bile bazen tereddüt yaşar. Abdi Ağa'nın yeğeni Veli'yi kendini savunmak için vurduğunu ancak bilinçli olarak bir cinayet işleyemeyeceğini düşünür.

Kendisine yaptığı bütün eziyetlere rağmen Abdi Ağa'yı öldürmek konusunda bile ikileme düşmesi, Memed'in cinayet işlemeyi diğer eşkıyalar gibi hafife alınacak ve kolayca gerçekleştirilebilecek bir eylem olarak görmediğinin kanıtıdır. Ancak köylülerin de yönlendirmesiyle Abdi Ağa'yı öldürmenin, halkı büyük bir beladan kurtarmak demek olduğuna ikna olur ve yaşadığı tereddütlerden kurtularak onu öldürür.

Yaşar Kemal, İnce Memed adlı romanında toplumsal şartların ve adaletin olmamasının etkisiyle masum bir köylü çocuğundan bir eşkıyaya çevrilen bir karakterin portresini çizmiştir. Otoriteyle özgürlük arasındaki gerilimden kaynaklanan olayların anlatıldığı romanda, konu edilen bölgenin toplumsal ve ekonomik yapısından yola çıkılarak gerçekle metinselliğin örtüştüğü söylenebilir.

Sadık Çubek, Tengsir adlı romanında toplumdaki adaletsizliğin sebep olduğu olayları anlatır.

Haksızlığa uğramaya tahammül etmeyen başkarakter Muhammed, hakkını alamayacağını anlayınca halkın sırtından geçinen ve toplumun çürümüş tarafını temsil eden dolandırıcıları öldürmekten başka çaresinin kalmadığını anlar. Devlet, adaletsizliğin kaynağı olan kişileri hukukun gerektirdiği biçimde cezalandırmaktan yoksundur. Muhammed, yönetimin İran'ın unutulmuş bir kasabasında hakkı yenen sıradan bir insanla ilgilenmeyeceğinin farkındadır. Zaten devleti yönetenler; halktan uzak bir şekilde, kendi fildişi kulelerinde yaşayanlardır. Bu nedenle Muhammed'in hesabını kendisinin görmesi, onun için tek çıkar yoldur. Parasının, toplumdaki itibarının bu kişilerle mücadele etmek için yeterli olmadığını bilen Muhammed için tek çare, bu kişileri

öldürmektir. Ona göre; ölüm, haksızlığa karşı verilebilecek en etkin cezadır.

Muhammed; her ne kadar bedenen güçlü ve kuvvetli biri olsa da cinayet işleyebilecek kadar katı yürekli bir adam değildir. Ancak yıllarca zorlukla çalışıp biriktirerek sahip olduğu parasının elinden alınması, 'öldürmek' eylemini onun için sıradanlaştırır. Bu durum romanda Muhammed'in amcasının cümlesiyle şöyle ifade edilir: "Bir gün bile namazını, orucunu bırakmayan Muhammed; fırsat bulursa su içer gibi adam öldürebilirdi." (s. 49) Uğradığı haksızlık Muhammed'i kendi adaletini uygulamaya yönlendirir. Muhammed, yalnızca kendisine haksızlık edenleri öldürmeyi tasarlar. Ancak olayların kendi tasarladığına aykırı olarak gelişmesi neticesinde Şeyh'in annesi, kız kardeşi ve bir hükümet muhafızını da öldürür. İşlediği cinayetlerden pişmanlık duydukları, yalnızca bu üçüdür. Hiç tanımadığı bu insanları öldürmesi, onun içini acıtır. Bu da cinayet işlerken keyfi değil, adalet duygusuyla hareket ettiğinin göstergesidir.

Muhammed; alacağı olanlarla hesabını mahşere bırakmak istemez. Ona göre; toplumdaki diğer insanlar adına da birinin çıkıp dolandırıcılardan hesap sorması gereklidir. Çünkü bu insanlar, ellerindeki gücü ve toplumdaki itibarlarını kullanarak yoksul halkı dolandıran, onların sırtından servet sahibi olan kişilerdir. Toplumun sırtında birer yük olan bu dolandırıcıları öldürmek, suç ve günah sayılmayacağı gibi topluma hizmettir. Bu düşünceden hareket eden Muhammed; cinayet işlemekte tereddüt etmez.

Muhammed; kanunî olarak suç işlemiş olmakla beraber halk tarafından suçlu olarak görülmez. Bütün kasabanın sırtında kambur olan bir avuç dolandırıcıyı ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle bölge halkı, ona evini açmaya ve saklanması için her türlü yardımı yapmaya hazırdır. Muhammed'in dükkânında saklandığı Ermeni esnaf Asator'un çırağı İsmail'in ifadesiyle; "Muhammed, hangi eve gitse kabul edilirdi ve hiç kimse de onu ele vermeye cesaret edemezdi." (s. 143) Bu sözler, Muhammed'in diğer insanların aslında gerçekleştirmeyi isteyip de göze alamadığı bir şeyi eyleme döktüğü için halkın desteğini aldığı ve yaptığı her ne kadar kanun açısından suç sayılsa da insanların gözünde 'suçlu' olarak görülmediğinin göstergesidir.

Romanda anlatılan, adaletsiz bir dünyada kendi adaletini uygulamak için mücadele eden bir adamın hikâyesidir. Bununla birlikte bu ortamın temellerine ve onu oluşturan şartların ayrıntılarına inilmemiştir. 'Neden' sorusu sorulmadan, adaletsizliğin 'nasıl' düzeltileceği üzerinde durulmuş ve sorunun kaynağına inilmediği için geçici çözümler bulunmuştur. Hasan-i Mîr Âbidînî'nin değerlendirmesine göre; "Çûbek, (toplumsal sorunları göz önüne sermekle birlikte) toplumsal zulmün asıl etmenlerine ciddi bir ilgi göstermez. Bu ilgisizlik onun Freudcu dünya görüşünden kaynaklanır. Çûbek'in biyolojizme olan inancı, toplumun yapısını dikkate almasını engeller. O, hiç kuşkusuz mazlumların savunucusudur, ancak bireyler arasındaki ilişkileri işlemek yerine, onların tabiatları üzerinde durur ve insanların zavallılığını ebedî ve ezeli zanneder." Bu nedenle Sadık Çubek; bireye, mahkûm olduğu yaşam denilen 'kafes'ten kurtulmak ya da haksızlığa boyun eğmemek için tek çarenin ölmek veya öldürmek olduğunu telkin eder. Bu süreçte sorunların nedenini sorgulamaya gerek görmez, sadece âdil olmayan ve içinde yaşanamayacak kadar karanlık bir dünya portresi çizmekle yetinmiştir.

Muhammed; kendisine haksızlık yapanları ölümle cezalandırarak bireysel adaletini gerçekleştirmiş, bunun büyük çapta toplumsal adaletin oluşmasına kalıcı bir faydasını sağlayamamıştır. Ancak adaletsizlik konusunda halk arasında farkındalık bilincinin oluşmasına katkı yapmış ve bu yolla toplumsal düzeyde bir fayda sağlamıştır.

İnce Memed ve Tengsir romanlarının her ikisinde çizilen dünyada keyfi bir yönetim altında halka eziyet eden ve kendi çıkarlarını düşünen kişiler hüküm sürmektedir. Her iki romanda da anlatılan halkın toplumsal, ekonomik ve kültürel durumları göz önüne alındığında çizilen tablonun realiteye uyduğunu ve bu anlamda gerçeklikle metinselliğin örtüştüğünü söylemek mümkündür.

2.3.ROMANLARIN İŞLEV BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMASI

Halk arasında anlatılarak yüzyıllar boyunca unutulmadan yaşayan halk anlatıları, bir toplumun kültürünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yüzyıllar içinden süzülüp gelen ve toplumsal hafızanın

önemli bir kısmını oluşturan halk anlatılarının izlerine, o topluma ait bütün kültür alanlarında rastlamak mümkündür.

Yüzyıllar boyunca yok olmayan ve ilk ortaya çıkışından itibaren aradan geçen zamana direnerek yaşayan halk anlatıları, toplumun kültürel belleğinin önemli bir parçasıdır. Bu anlatıların izlerine, o toplumun hemen bütün sanat dallarında rastlamak mümkündür. Belirli bir toplumun parçası olarak doğup büyüyen sanatçının, yaşamı boyunca farklı kişilerden dinlediği ya da çeşitli kaynaklardan okuduğu anlatılardan etkilenmesi son derece doğaldır. Sanatçının, kendisini etkileyen bu anlatılara eserinde yer vererek içinde yetiştiği kültürden yararlanmak ve bu kültürü tanımayanlara anlatmak istemesiyle bu ürünler, çeşitli sanat eserlerinin içinde kendilerine yer bulmaktadır. Bu yolla daha geniş kesimlere ulaşan halk anlatıları, aradan geçen zamanla eskimek yerine daha da değerlendirilerek varlıklarını sürdürmektedir.

Yaşar Kemal'in İnce Memed romanı ile Sadık Çubek'in Tengsir adlı eserinde de halk arasındaki anlatılardan yararlanılmıştır. Yaşar Kemal, doğduğu ve çocukluğunun geçtiği topraklarda egemen olan halk kültürüne fazlasıyla hâkimdir. Anadolu'da, özellikle Çukurova'da anlatılan hikâyelerle daha çocuk yaşta tanışan Yaşar Kemal; çok yakından bildiği sözlü hikâyeye geleneğini modern bir edebi tür olan romanın içerisinde ustalıkla eritmiştir. Anadolu toprağında yetişen ünlü halk kahramanı Köroğlu'nun hikâyesi ve özellikle Anadolu halkının sevinçlerini, üzüntülerini, kederlerini anlatan türküler romanın içerisine ustalıkla yerleştirilmiştir. Tengsir'de ise tıpkı romanda anlatılan kasaba gibi bir sahil kasabasında doğup büyüyen Sadık Çubek, bu coğrafyaya ait olan anlatılara yer vermiştir. Her iki yazar da halk arasında yaygın olan anlatılardan yararlanarak içinde yetiştikleri toplumun geleneğini yadsımamışlar, geleneği modernin içerisinde eriterek ondan yararlanmışlardır.

İki eserde de halk anlatılarından yararlanılmakla birlikte, bu anlatıların eserlerdeki işleniş biçimleri ve işlevleri birbirinden farklıdır. İnce Memed'de halk anlatılarına daha işlevsel bir rol verilmiş, Tengsir'de ise sadece anlatı boyutuyla yer almıştır. İşlenişteki farklılığa rağmen İnce Memed ve Tengsir'de halk anlatılarına yer verilmiş olması, iki eser arasındaki önemli bir benzerliktir.

Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanında halk anlatılarını oluşturan en önemli kısım, romanın olay örgüsüyle paralellik gösteren Köroğlu hikâyesidir. Bu halk hikâyesi, romanın geneli içerisinde kahramanı yüreklendirmek ve çıktığı yolda ona cesaret kazandırmak gibi bir işleve sahiptir. Bu bakımdan halk anlatılarından romanda işlevsel olarak yararlanıldığını söylemek mümkündür.

Çocukluğundan itibaren ninesinden ve annesinden dinlediği halk hikâyeleriyle büyüyen, yetiştiği bölgelerde çeşitli kişiler ve nesnelere hakkında anlatılan hikâye ve efsaneleri duyarak bunları belleğine yerleştiren Yaşar Kemal, halk kültürünü yakından tanıyan bir yazardır. Doğumundan itibaren anlatıcılarının çoğunlukla eğitimsiz kişiler olması nedeniyle yabancı unsurlarla karışmamış, saf bir halk kültürü ve anlatılarıyla yetişen Yaşar Kemal'in çevresindeki hemen herkes birer halk hikâyesi veya destan anlatıcısıdır. Etrafındaki yaşlı kişilerden halk anlatılarının geleneksel ve saf, yabancı unsurlarla karışmamış, farklı varyant ve versiyonlarıyla harmanlanmamış şekillerini duyarak yetişen Yaşar Kemal; bir bakıma halk kültürünün ortaya çıktığı ana kaynak olan coğrafyada yetişmiştir. Daha sonraki dönemde de hikâyelerin büyümlü dünyasından kopmayan Yaşar Kemal, gençliğinde geçimini sağlamak için yine anlatıya başvurmuştur. Hikâye anlatmak konusunda biraz da aileden gelen bir yeteneğe sahip olan Yaşar Kemal, geçimini sağlamak için destancılık yapmıştır. Böylece anlatma konusundaki üstün yeteneğini, henüz yazar olarak herhangi bir eser vermediği dönemlerde de etkin olarak kullanmıştır.

Yazdığı eserlerde de zengin halk kültüründen yararlanmayı ihmal etmeyen Yaşar Kemal, çağdaş olarak nitelendirilen roman ve hikâyelerinde modern ile geleneği başarılı bir şekilde harmanlamıştır. Destansı anlatımıyla modernin içinde geleneğin sesini duyurmayı başaran Yaşar Kemal, bunu ustalıkla gerçekleştirmiştir. Romanın içerisine yerleştirilen halk hikâyesi, türkü gibi halka ait unsurların verilmesinde üslupta hiçbir zorlanma göze çarpmaz. Bu anlatılar, romanın akışını bozmayan doğal bir üslupla ve romanın kahramanı olan Memed'in hikâyesiyle bağlantılı olacak şekilde eserin içinde çok başarılı bir şekilde işlenmiştir. Konuyla bağlantısız, romanın bütünlüğünü bozacak ve genelin içerisinde eğreti duracak şekilde değil; hikâyenin akışına

katkı sağlamaya yönelik kullanılmıştır. Bu bakımdan Yaşar Kemal, aradaki dengeyi çok iyi kurmuş ve anlatı konusundaki ustalığını kanıtlamıştır.

İnce Memed adlı romanda göze çarpan ve roman kahramanı olan Memed'e cesaret vererek olayların gidişatını etkileyen en önemli halk anlatısı, Köroğlu'nun hikâyesidir. Köroğlu da tıpkı Memed gibi haksızlığa uğramış ve intikamını almak için eşkıya olmuştur. Gözlerine mil çekerek babasını kör ettiren zorba ve zalim Bolu Beyi'nden intikam almak için yola çıkan Köroğlu, daha sonra tıpkı Memed gibi bir halk kahramanına dönüşür.

Köroğlu'nun hikâyesinin başlangıcında, kendi durumuyla olan benzerliği Memed'i etkilemiş ve cesaretlendirmiştir. Ekonomik açıdan güçsüz, toplumun alt kesiminden ve ezilen insanların arasından çıkan birinin de kahraman olabileceğini öğrenmek, Memed'e cesaret vermiştir. Köroğlu'nun hikâyesinden çok etkilenen Memed, bir bakıma kendisini onunla özdeşleştirmiştir. Köroğlu sayesinde Memed'in ezilen halk kesiminin, uğradığı haksızlıkları devamlı sineye çekmek zorunda olmadığına dair inancı artmıştır. Haksızlığa boyun eğmeyip, cesaret ve kahramanlık göstererek başarıya ulaşan birinin varlığını bilmek, Memed'i de mücadelesinden vazgeçmemeye yöneltmiş ve daha da yüreklendirmiştir. Bu bakımdan Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanında bir halk anlatısı olan Köroğlu hikâyesi, işlevsel olarak kullanılmıştır.

Halk hikâyelerinin dışında, sözlü kültürün bir başka ürünü türkülerde de romanın içerisinde yer verilmiştir. Anadolu insanının sevinçlerini, acılarını, üzüntülerini, kederlerini ifade ettikleri ve halkın duygularının en saf ve doğal ifade biçiminin ürünü olan türküler; romanın içerisinde de aynı görevi yerine getirmiştir. Memed'in sevinçli olduğu zamanlarda neşeli havada bir türkü mırıldanması, eskiden adı dilden dile dolaşan ünlü bir eşkıya olan ama artık o günlerin hatıralarıyla avunan ihtiyar Koca İsmail'in eski Çukurova'yı düşündüğünde gözlerinin dolması ve "Çıktım Kozan'ın dağına/ Karı dizleyi dizleyi/ Yarelerim göz göz oldu/ Cerrah gözleyi gözleyi" (s. 290) dizeleriyle başlayan Kozanoğlu ağdını söylemesi, türkü ve ağıtların halkın günlük yaşamındaki işlevlerinin romana da yansıtıldığının göstergesidir.

Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanında halkın sözlü kültürünün ürünü olan halk anlatılarından yararlanılmıştır. Tengsir'de anlatılan, kahramanlık ya da aşkla örülmüş bir anlatı değil; daha çok insanların inançlarından beslenen bir hikâyedir.

Bölgenin sıcak ve nemli hava koşullarından doğan ikliminde yetişmesi için uygun ortamı bulan sedir ağacı, romanda söz edilen halk anlatısının merkezindeki nesnedir. Yoldan geçen bir köylünün, ağacın dallarında gördüğünü söylediği meşalelerden yola çıkarak ağacın perilerin evi olduğuna dair anlattıklarına halkın inanmasıyla bu ağaç, çevredeki insanlar tarafından 'kutsal' kabul edilmeye başlanmıştır. Bu inançla birlikte çevre halkı, ağacın çevresinde mum yakıp dilek tutmaya başlamıştır. Muhammed de yoldan geçerken gölgesinde dinlendiği sedir ağacının perilerine, hakkını almasında kendisine yardımcı olmaları karşılığında bir deste mum adar. (s. 15)

Tengsir adlı romanda sedir ağacına dair anlatılan hikâyeye, insanların yüce ve uhrevî bir güce inanarak kendilerini güvende hissetmek ihtiyaçlarının bir yansımasıdır. Ağacın cin, peri gibi kutsal varlıkların evi olduğuna inanan, ya da inanmak isteyen halk; gerçekleşmesini istedikleri şeylere yardımcı olmaları için onlara dilekte bulunur. Böylece isteklerinin gerçekleşmesi için kutsal varlıklardan yardım göreceğine inanan kişi, kendisini daha güvende ve huzurlu hisseder.

Kutsal varlıkların evi olarak ağacın seçilmesi, insanlar arasında yüzyıllardan beri devam eden ritüelin günümüze yansıyan kalıntısıdır. Toprağı sıkıca kavrayan kökleri ve gökyüzüne uzanan dallarıyla yer ve gök arasında köprü vazifesi gören ağaca, bir bakıma insanlarla Tanrı arasında iletişimi sağlama görevi yüklenmiştir. Ergün Arıkdal'a göre; "Kökleri yerde, dalları gökte olan ağaç; yer ile gök arasında kurulan ilişkinin simgesidir ve bu anlamda bir merkez niteliği taşır." İnsanlar, kutsal olanla iletişime geçebilmek için ağaçlara başvurmuşlar ve kendi güçlerinin yetmeyeceğini düşündükleri şeyleri gerçekleştirmek amacıyla ağaçların gücüne sığınmışlardır.

Romanda söz edilen sedir ağacıyla ilgili anlatı, yüzyıllardan beri var olan ve mitolojilerde önemli yer tutan ağaçlarla ilgili ritüellerin kalıntısıdır. Şamanizm'den gelen ve günümüzde özellikle Anadolu'da varlığını sürdüren ağaç dallarına çeşitli nesnelere asarak dilek dileme ya

da ağacın altında mum yakma ve çeşitli isteklerde bulunma geleneği mitlerin ölmediğini, yalnızca şekil değiştirdiğini kanıtlar niteliktedir. Özetle söylemek gerekirse; Mitlerdeki olaylar başlayıp bitmiş olan değil, başlayıp devam eden; uzak geçmişte başlamış olmakla birlikte anı ve geleceği de kuşatan bir forma sahiptir. Bu yüzden de mitler; aşkınlıkla içkinliği, tarihle tarih üstünü, zamanla zaman dışı olanı birleştirir.

Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanında ele alınan halk anlatısının en önemli özelliği inançla yoğrulmuş olmasıdır. Bu tür anlatılar inanç yoluyla insanların kendilerini daha rahat ve güvende hissetmelerini sağlar. Olmasını diledikleri şeylerin gerçekleşeceğine dair inançlarını pekiştirerek geleceğe karşı umutlarını arttırır. Bir bakıma inancın insan yaşamındaki fonksiyonel yönünü temsil etmektedir.

Toplumun yüzyıllar içinde oluşan sözlü kültürünün önemli bir kısmını oluşturan halk anlatıları, kuşkusuz o toplumun bireylerini de etkilemektedir. Çocuk yaşta aile bireylerinden duydukları, daha sonra ilkokul kitaplarında karşılaştıkları bu hikâyeler, bireylerin belleklerinde küçüklükten itibaren yer etmeye başlamaktadır. Belirli bir toplumun içinde doğup yetişen yazar da o toplumun bir parçası olduğuna göre bu kültürden etkilenmesi son derece doğaldır.

Küçük yaşta halkın sözlü kültürüyle tanışan ve daha sonra bu kültürden hiçbir zaman kopmayan Yaşar Kemal, bu birikimi romanına da başarılı bir şekilde aktarmıştır. Halk anlatılarını en saf ve işlenmemiş haliyle, ilk kaynaktan dinleyen Yaşar Kemal; çağdaş edebiyatın örneklerinden olan romanının içerisinde bu sözlü geleneği başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Yaşar Kemal'in İnce Memed adlı romanında halk hikâyesi, işlevsel biçimde kullanılmıştır. Köroğlu hikâyesini duyan Memed, bu anlatıda kendi yaşamıyla benzer yönler bulmuş ve bir bakıma kendisini Köroğlu ile özdeşleştirmiştir. Bu özdeşleştirme, Memed üzerinde tetikleyici bir etki yapmış ve mücadelesinin sonunda başarıya ulaşacağına dair inancını pekiştirmiştir. Bunun dışında yine sözlü kültür ürünü olan türkü ve ağıtlar da romanın geneli içerisine başarılı bir şekilde yerleştirilmiştir.

Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanında ise inançla yoğrulmuş bir halk anlatısı söz konusudur. Çok eski çağlarda var olan ağaca kutsallık

atfederek onun vasıtasıyla dilek dileme ve Tanrı'dan bir şeyler isteme, romanda anlatılan hikâyede bu ritüelin kalıntısı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu yolla insanların dileklerinin gerçekleşeceğine dair inançlarını pekiştiren bu ritüel, etkin bir işleve sahiptir.

Yaşar Kemal'in İnce Memed ve Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanları, çağdaş eserler olmakla birlikte geleneği yadsımamışlardır. Her iki yazar da içinde yetiştikleri toplumun inanç ve kültürünü yok saymayarak romanlarında yansıtmış ve bu yönleriyle gelenekle modernin harmanlanmasının başarılı birer örneğini vermişlerdir.

3. DEĞERLENDİRME

Evrensel insan doğasının getirdiği ortak özellikleri, kültürel ve yerel unsurlarla kaynaştırarak işleyen edebiyat; genelde benzer konuları, milli kültür öğeleriyle birleştirme yolunu seçer. Edebiyatın bu özelliğinden dolayı farklı yazarların temelde aynı konudan ve özet öyküden yola çıkarak, kendi milli kültürlerini ve söyleyiş özelliklerini yansıttıkları eserler kaleme almaları olağan bir durumdur.

Türkler ve İranlılar gibi asırlardır aynı coğrafyayı paylaşan, benzer tarihî süreçlerden geçen, ekonomik koşulları ve ekonominin şekillendirdiği üst yapı kurumlarında ortaklıklar bulunan milletlerde, bu durumun edebiyata da yansması kaçınılmazdır. Yüzyıllardır aynı coğrafyayı paylaşan, kültürel anlamda birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen bu iki milletin, edebiyatta benzer toplumsal koşullarından yola çıkarak işledikleri konularda özet öyküler bakımından ortaklıkların bulunması doğaldır.

Bu çalışmada Türk edebiyatının modern yazarlarından Yaşar Kemal'in İnce Memed romanı ile Sadık Çubek'in Tengsir adlı romanı değişik bakımlardan ele alınmış, çeşitli unsurların romanın oluşum sürecinde ve arka plandaki etkisi üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili genel bilgilerin verildiği giriş kısmından sonra her iki romanın kısa özetlerinin verilmesiyle okuyucunun her iki eser hakkında genel bir bilgiye sahip olmasını sağlamak amaçlanmıştır. Romanlar, başkarakterlerin içinde yaşadığı toplumsal yaşam koşulları ve sistem içerisindeki boş-

luklar nedeniyle insanları kendi 'adalet'lerini sağlamaya mecbur bırakan adalet anlayışı bakımından ele alınmıştır. Son olarak ise halk kültürünün ürünü olan halk anlatılarının romanlardaki tezahürü ele alınmıştır. Her ana bölümde üzerinde durulan konu, iki roman açısından ele alındıktan sonra genel bir değerlendirme kısmıyla o bölümde anlatılanlar kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada benzer coğrafi, toplumsal, ekonomik ve kültürel özelliklere sahip ülkelerde doğan, benzer özet öykülerden yola çıkan iki romanın arka planında yer alan ve romanlarda bahis konusu edilen başkarakterlerin hikâyelerinin gelişmesine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan çeşitli faktörlerin üzerinde durulması amaçlanmıştır. Bu ana faktörlerin ayrıntılı olarak ele alınması sonucunda benzer nedenlerin, benzer koşullarda yaşayan ve düşünce, hayata bakış, hayatı algılayış biçimlerinde ortaklıklar bulunan insanlar üzerinde benzer etkilere neden olduğu ve bu etkilerin de büyük oranda aynı toplumsal ve bireysel sonuçların doğmasına ortam hazırladığı görülmüştür. Buradan yola çıkarak evrensel ve genel geçer bir yargıya varılması çalışmanın amaçları dışında olduğundan varılan sonuçlar, sadece söz konusu iki roman bazında geçerlidir. Bu açıdan çalışmanın başında ortaya konmak istenen sonuçların, sonunda ortaya çıkanlarla örtüştüğünü söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- ÂBİDÎNÎ, Hasan-i Mîr, "Sâdık-i Çubek: Derinlikler Toplumu", İran Öykü ve Romanının Yüz yılı 1, Çev: Derya Örs,1. Baskı, Nüsha Yayınları, Ankara 2002, s. 178-186
- AKIN, Cahit, "Eşkîyalık ve İnce Memed", Kitap-lık Dergisi, Ocak 2007
- ARIKDAL, Ergün, Ansiklopedik Metapsişik Terimler Sözlüğü, RM Yayınları, İstanbul 1998
- BATUK, Cengiz, "Mit Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar", Millel ve Nihal Dergisi, C.6, s. 1, Nisan 2009, s. 27-53
- ÇUBEK, Sadık, Tengsir, Çev: Prof. Dr. A. Naci Tokmak, Bulut Yayınları, İstanbul 2002

- ENGİNÜN, İnci, "1946-1980 Dönemi Hikâye ve Roman", Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, 13. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 376-379
- HOBBSAWM, Eric, Haydutlar, Çev: Fatma Taşkent, 2. Baskı, Logos Yayınları, İstanbul 1990
- KEMAL, Yaşar, İnce Memed, 31. Baskı, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2012
- KEMAL, Yaşar, Üç Anadolu Efsanesi: Köroğlu, Karacaoğlan, Alageyik, 11. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 9-90
- KEMAL, Yaşar, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor: Alain Bosquet ile Görüşmeler, 4. Baskı, Adam Yayınları, İstanbul 2001, s. 15-74
- MORAN, Berna, "İnce Memed ve Eşkiya Öykülerinin Yapısı", Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2009
- ÖZGÜVEN, Ali, "Sosyal Adalet", İKÜ Hukuk Dergisi, C.2, S. 12, s. 35-38
- ŞEKER, Aziz, "Yaşar Kemal'in Roman Dünyasında Çukurovalı Mecbur Bir Eşkiya Tipi", Roman Kahramanları Dergisi, Nisan 2011
- TOKMAKÇIOĞLU, Kaya, "Adalet Erdemle Sağlanır- İnce Memed'in Soylu Halleri", Roman Kahramanları Dergisi, Nisan 2011